

TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ

Proje Koordinatörü
Prof. Dr. Nurettin GÜZ

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Halil İNALCIK

Editör
Bülent ARI

Yapım
**Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi**

Grafik Tasarım ve
Uygulama

**Yeşim FIRAT
Filiz İNCE
M. Akif TUTAR**

Baskı
Nurol Matbaası

Proje Koordinasyon
Dr. Mustafa Korçak
Müsteşar

Ahmet AĞAR
Müsteşar Yardımcısı
Alpaslan KAYA
Müsteşar Yardımcısı
Nuri Aydoğan
Sancay VARLI
Müsteşar Yardımcısı

Proje Yürütme Grubu

Arif AYDIN
Cengiz BAYDAĞ
Fariz ACAR
Dr. Hasan Ali ARIKAN

ISBN 975-507-098-2

Eserin tüm yayın hakları mahfuz olup, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığına aittir. Kısmende olsa hiçbir şekilde çoğaltılıp yayınlanamaz.

T.C. BAŞBAKANLIK DENİZCİLİK MÜSTEŞARLIĞI
ARAŞTIRMA, PLANLAMA ve KOORDİNASYON
DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Yayın No: 5

Sunuş

Önsöz

Giriş

Akdes Nimet KURAT,

“Çaka Bey”

17-46

Halil İNALCIK,

“Osmanlı Deniz Egemenliği”

47-66

“Güney Anadolu ve Kıbrıs Krallığı”

67-72

“Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri”

73-90

“Fatih ve Ege Denizi”

91-98

“Osmanlı Deniz Üssü Gelibolu”

99-106

H. J. KISSLING,

“Sultan II. Bayezid’in Deniz Politikası”

107-118

Halil İNALCIK,

“Kristof Kolomb ve Haçlı Politikası”

119-126

“Haçlılar ve Osmanlılar: Barbaros Hayrettin Paşa Fransa’da”

127-140

“Barbaros’tan İnebahtı (Lepono)’ya Akdeniz”

141-144

“Mühimlere Göre İnebahtı Muharebesi”

145-150

“İnebahtı Sonrası, İspanya ile Barış (1585)”

151-156

Fikret SARICAOĞLU,

“Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları”

157-184

İdris BOSTAN,

“Bir İmparatorluk Donanmasının Teşkili:

185-222

Osmanlı Denizciliği’nde Savaş ve Organizasyon”

Ali İhsan GENCER,

“XIX. Yüzyılda Osmanlı Donanması ve Bahriye Nezareti”

223-238

Rasim ÜNLÜ,

“Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı Döneminde

239-276

Deniz Kuvvetlerimiz”

DİZİN

277-280

GİRİŞ

Türk Denizcilik Tarihi, böyle bir eser için çok kısa sayılabilecek bir zaman dilimi içinde hazırlandı. Ancak katkıda bulunan kıymetli hocalarımızın uzun yıllara dayanan birikimlerinin bir ürünü. İçinde yer alan makaleler, Türk denizciliğinin, Anadolu'daki Türk varlığıyla eşdeğer olan 900 yıllık mazisinin kronolojisi esas alınarak sıralanmıştır.

Alpaslan'ın Malazgird zaferiyle Anadolu kapılarını açmasını müteakib Ege kıyılarına ulaşan Türkler, deniz gücünün önemini derhal kavramışlardır. Böylece karada olduğu kadar denizde de Bizans'a ve ardından Haçlılar'a karşı mücadele sürdürülmüştür.

1078-1081 yıllarında Türklerle yapılan savaşlarda esir düşen Çaka'nın Bizans sarayında yetiştikten sonra siyasi karışıklıklardan faydalanarak "müstakil bir Türk Beyi sıfatıyla İzmir'deki faaliyetleri", Akdes Nimet Kurat'ın "Çaka Bey" makalesinde yer alıyor. Onun donanmasıyla Bizans'a karşı mücadelesini, Ege adalarındaki deniz savaşlarını, sonunda Bizans'ın entrikalarıyla kandırılan damadı Kılıçaslan tarafından davet edildiği ziyafette öldürülüşünün hazin hikayesini tafsilatıyla okuyacağız. Rahmetli A. N. Kurat, Bizans kaynaklarına dayanarak hazırladığı makalesinde Çaka Bey'in daha 11. yüzyılın sonunda Bizans'ı tehdit edecek stratejik planlar yaptığını ortaya koyuyor. Diplomatik teşebbüsleri sonucu Çaka Bey'i damadına öldürten Bizans, Kılıçaslan'ın ileriye görememesi sonucu, hemen ardından asırlarca sürecek olan Haçlı seferlerini başlatacak adımlar atmıştır.

Batı Anadolu'daki bu erken dönem Türk deniz gücü hakkında bilgi verildikten sonra Prof. Dr. Halil İnalçık'ın beş makalesi ard arda yer alıyor.

"Osmanlı Deniz Egemenliği" adlı ilk makalede Türk deniz gücünün 500 yıllık bir panoraması çiziliyor. Orhan Bey'den itibaren donanmanın teşkiline, kurulan tersanelere ve Bizans'a karşı yapılan deniz faaliyetlerine dikkat çekildikten sonra Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devrinin atılımlarından örnekler veriliyor. Bu dönemde Akdeniz'de Venedik'le rekabetin giderek şiddetlendiğine şahit oluyoruz. 16. asırda Akdeniz'de Osmanlı deniz üslerinin bir listesi verilir,

yükselen Osmanlı deniz gücünün nitelikleri anlatılıyor. Cezayiri zaptettikten sonra tüm Akdenizi titreten Barbaros Hayreddin'in Osmanlı hizmetine girmesiyle birlikte Osmanlı deniz gücünün rakipsiz üstünlüğü başlar. Osmanlı hakimiyeti 1538'de Preveza zaferiyle tarihe geçer. 1571'de İnebahtı'da gölgelenen Osmanlı deniz gücü için 17. yüzyılın sonunda Karadeniz'den Rusya tehlikesi başgösterir. İnalçık 18. yüzyıldaki Rus ilerleyişine temas ederek deniz tarihimizin panoramasını tamamlıyor.

"Güney Anadolu ve Kıbrıs Krallığı" makalesinin konusu 13 ve 14. yüzyıllarda Güney Anadolu'ya karşı Kıbrıs ve Ermenistan merkez olmak üzere yapılan Hristiyan akınları. Bu sırada Anadolu'da Ermeni devleti, Kıbrıs adasında Kıbrıs Krallığı, kuzeyde Trabzon Rum İmparatorluğu ile İstanbul'da Paleologlar kalmıştı. Batı'daki Haçlı hükümdarları Moğollar, Kilikya Ermenistan'ı ve ve Kıbrıs'ı, ittifak halinde Türkmenler ve Selçuklular'a karşı yanlarına almaya çalışıyorlardı. Bu dönemde Güney Anadolu kıyıları sürekli olarak Kıbrıs krallarının tehdidi altındadır.

"Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar" başlıklı yazı 14. yüzyılın hemen başlarında Menteşe ve Aydınolu Beyliklerinde oluşturulan deniz güçleriyle Rodos Şövalyeleri ve İtalyan devletleriyle yapılan deniz muharebelerine temas ediyor. Bu gaza faaliyetleri daha sonra Haçlı seferlerinin yönünü Batı Anadolu'ya çevirmesi bakımından önemli rol oynayacaktır.

"Fatih ve Ege Denizi" adlı makale II. Mehmed zamanında Ege Denizi'ndeki deniz harekâtına ışık tutuyor. Prof. İnalçık'ın İtalyan kaynaklarına dayanarak hazırladığı bu yazı, Fatih'in İstanbul'u aldıktan sonra başta İstanbul olmak üzere Boğazların güvenliğini sağlamak için Kuzey Ege'deki stratejik faaliyetlerini anlatıyor.

"Osmanlı Deniz Üssü Gelibolu" Türklerin 1352'de Rumeli'ye geçişlerinde basamak noktası oluşturmasından itibaren 16. yüzyıla kadar olan durumunu ele alıyor. Gelibolu'nun fethiyle ilgili bugüne kadar meçhul kalan noktaları aydınlatan bu yazı Gelibolu yarımadasının tarihine dair bize tafsilatlı bilgi sunuyor.

Prof. Kissling'in "Sultan II. Bayezid'in Deniz Politikası" başlıklı makalesi o dönemde donanmada yapılan fakat tarihlerimizde gözardı edilen atımlara dikkat çekiyor. Kissling'e göre II. Bayezid, babası Fatih ve oğlu Yavuz Selim arasında silik bir şahsiyet olarak tarihlere geçse de bütün bunların Osmanlıların Doğu Akdeniz'deki yükselişinin cihan-şümül bir gelişme kaydettiği gerçeğini değiştirmez. Bu dönemde Akdeniz'de Venedik'e karşı alınan tedbirler ve 16. asırdaki Osmanlı denizler hakimiyetinin temelleri yazının başlıca konusunu oluşturuyor.

Bayezid devrinin bu değerlendirmesinin ardından Prof. İnalçık'ın 5 makalesi daha sıralanıyor:

"Kristof Kolomb ve Haçlı Politikası" bizlere Kolomb'un yeni dünyayı keşfinin Akdeniz'de İspanya ile Osmanlı arasındaki mücadele ile ilişkili olduğuna dair önemli ipuçları veriyor.

"Haçlılar ve Osmanlılar: Barbaros Hayreddin Paşa Fransa'da" Osmanlı-Fransız ittifakına dair yepyeni bilgiler içeriyor. 1525 yılında Fransa kralı François (Fransuva)'nın Şariken (V. Karl) tarafından esir edilmesiyle başlayan süreçte, oğlunun kurtarılması için başvurabileceği tek hükümdar olan Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı mektup üzerine Sultan Süleyman'ın cevabıyla başlayan yazı, Avrupa devletler sistemine ve Akdeniz mücadelesine açıklık getiriyor. Ardından 1543 yılında Toulon'da kışlayan Osmanlı donanmasının Fransa ile ortak hareketi tüm teferruatıyla ele alınıyor.

"Barbaros'tan İnebahtı'ya Akdeniz" adlı makale 1538 Preveza zaferinden sonra Akdeniz'deki Osmanlı deniz hakimiyetinin unsurlarını aktarıyor. Bu hakimiyet önce 1565'de Malta kuşatmasının başarısız olmasıyla gölgelenecektir. Fakat Osmanlı ve Haçlı donanmalarının henüz paylaşacakları bir koz daha vardır. Bu da Kıbrıs'ın fethinden sonra gerçekleşecektir. İnebahtı'daki bu mücadele Osmanlı donanmasının büyük mağlubiyetiyle sonuçlanır.

Sığın Donanma adı verilen bu mağlubiyetin hikayesi "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı"nda anlatılıyor. Prof. İnalçık Divan-ı hümayun kararlarına dayanarak muharebenin eweliyatını ve mağlubiyeti hazırlayan sebeplere ışık tutuyor.

İnalçık'ın makaleleri "İnebahtı Sonrası, İspanya İle Barış (1585)" adlı yazısıyla

son buluyor. Kuzeyde İngiltere ve Hollanda tehdidiyle sıkışık bir durumda olan İspanya kralı II. Philip Osmanlı Devleti ile 1585 yılında barış imzalayarak kendisini doğuda emniyete alıyor. Fakat bu ihtirası ona çok pahalıya mal olacak ve çok geçmeden donanması 1588 yılında fırtınada Manş denizinin dalgaları arasında kaybolup gidecektir.

Fikret Sarıcaoğlu, denizlerdeki Osmanlı yükselişine paralel olarak gelişen haritacılık faaliyetlerine dair önemli bilgiler veriyor. "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları" başlıklı yazısında Osmanlı coğrafyacılarının hazırladıkları harita ve atlasların tam bir envanteri yer alıyor.

İdris Bostan ise "Bir İmparatorluk Donanmasının Teşkili: Osmanlı Donanmasında Savaş ve Organizasyon" adlı yazısında Osmanlı denizciliğinin temel fonksiyonuna açıklık getiriyor. Tersaneleriyle, gemi çeşitleriyle ve teşkilatıyla, Osmanlı donanmasının yapısı bütünüyle ele alınıyor.

Ali İhsan Gencer, "19. yüzyılda Osmanlı Donanması ve Bahriye Nezareti" adlı yazısında artık bütün diğer kurumlarla birlikte çözülmeye başlayan bahriye teşkilatını ıslah etme teşebbüslerini dile getiriyor. İslahatlar sonucunda Bahriye Nezareti'nin kurulması bugün de denizciliğimizi ilerletmek için başlıca hedeflerden biridir.

Eser, Dr. Binbaşı Rasim Ünlü'nün "Atatürk Döneminde Deniz Kuvvetleri" başlıklı yazısıyla son buluyor. Binbaşı Ünlü bizlere felaketlerle biten uzun savaşlardan sonra Cumhuriyet'e miras kalan ve çoğu kullanılmaz durumda olan bir avuç geminin envanterini verdikten sonra Atatürk'ün nasıl bir gayretle denizcilikte atılımlara imza attığını bildiriyor.

Elinizdeki eserde Türk denizcilik tarihine dair ele alınamayan birçok nokta bulunmaktadır. Burada Türk denizciliğinden kronolojik olarak sadece bazı kesitler vermeye çalışılmıştır. Bu konuda ileride daha tafsilatlı çalışma yapacak olanlara yol gösterip ufuk açabilmek bizim için büyük kazanç olacaktır. Kendilerine verilen kısa bir süre zarfında birikimlerini bizimle paylaşan hocalarımıza ve hassaten eserin hazırlanmasında her türlü yardımını ve desteğini esirgemeyen Prof. Halil İnalcık'a teşekkürü bir borç biliyoruz.

Bülent ARI